



УДК 81`23:141(477)

ФІЛОСОФІЯ МОВИ О.ПОТЕБНІ

Студ. М.В. Загородня, гр. БПКД-1-16
Науковий керівник доц. Р.В. Множинська
Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. Мета цієї роботи є освоєння матеріалу з історіософії відповідно до вимог, які може поставити перед собою людина з сучасним цілісним та творчим світоглядом та формування свого власного ставлення до світу і суспільства, вміння відстоювати свободу слова, думки й вибору.

Завдання. Основними завданнями є ознайомити з основами філософського мислення Потебні Олександра Опонасовича (1835 - 1891) - видатний український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч, член-кореспондент Петербурзької АН з 1875 р., член багатьох (у тому числі зарубіжних) наукових товариств. Загальносвітоглядні засади Потебні склалися спочатку під впливом М. Костомарова і в спілкуванні із громадивцями, а філософсько-методологічні орієнтири формувалися в руслі гумбольдтівської філософії мови і співзвучні з ідеями Г. Лотце та ін. філософів «берлінської школи». Постулюючи найтісніший зв'язок мови і мислення, Потебня показував, що думка виявляє себе через мову, а кожний мовленнєвий акт творчий і несе відбиток неповторності, тож процес спілкування діалогічний, розуміння завжди передбачає і непорозуміння. Простеження еволюції значень - один із дослідницьких пріоритетів Потебні. Він вважає, що на початкових стадіях становлення думка ще тільки нагромаджує матеріал, необхідний для кристалізації її в поняття, і тому «ще не доросла до слова». Лише коли ця кристалізація стає можливою, з'являється слово, завдяки якому думка знаходить своє вираження у понятті. На вищих рівнях абстрагування слово перестає відповідати потребам думки, обмежує її. Тож мова й мислення не тотожні.

Об'єкт дослідження. Філософія мови Потебні сформувала підвалини його теоретичного пошуку в галузі поезики й естетики. Це стосується передусім таких його концептів, як розрізнення мови і мовлення, як ізоморфізм слова й твору мистецтва, внутрішньої форми слова і художнього образу. Як і слово, мистецтво виникає не для образного виразу готової думки, а як засіб творення нової думки. Співвідношення в слові образу і значення щоразу інше у міфі, поетичному мисленні й науці, формах мислення, котрі історично чергуються. У міфологічній свідомості образний і понятійний плани мови невіддиференційовані; образ і річ, об'єктивне і суб'єктивне, внутрішнє і зовнішнє ототожнюються. Полісемантичність значень становить специфіку поетичної мови.

Щоб мислити, був переконаний О.О. Потебня, потрібно створити (а оскільки усяке творення є перетворення, то власне - перетворити) сенс своєї думки. При розумінні думка того, хто говорить, не передається, але той, хто слухає і прагне зрозуміти - створює власну думку. При цьому думати так само, як думає інший, значить припинити бути собою; тому розуміння як тотожність думок того, хто говорить і того, хто слухає - є ілюзією. У процесі обміну думками дійсною може виявитися лише деяка подібність, аналогічність між ними, що пояснюється подібністю багатьох інших рис людської природи. Наші слова впливають на інших, проте вони, за Потебнею, лише встановлюють між замкненими у собі особистостями певний зв'язок, не урівнюючи сутність цих особистостей, а тільки налаштовуючи їх гармонійним чином.

Методи та засоби дослідження. У роботі були використані такі методи, як спостереження, аналіз, синтез, порівняння, які дали можливість дослідити філософські ідеї О.Потебні, проаналізувати спадщину митця.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів.

Практичне значення заторкуваної теми полягає в аналізі історії світової філософської думки, що викладена на ґрунті наукових фактів та почерпнута з філософських першоджерел.

Новизна полягає в тому, що мова розглядається Потебнею в контексті культури; у міфі, фольклорі та словесності він бачить похідні від мови моделюючі системи. Тому мова ставиться ним у ще одне сутнісне відношення до народу і народності (нації). Мова є породженням і виявом «народного духу», вона ж окреслює національну самостійність спільноти, кодує у структурах твореного нею «проміжного» світу особливий нац. світогляд. Убачаючи в мові єдино властиві кожній людині та кожній спільноті спосіб і можливість сприймати світ і мислити його, Потебня гостро протестував проти денационалізації загалом і деукраїнізації зокрема як духовного і душевного розтління («Язык и народность», 1895). Адже винародовлювання загрожує зникненням витіснюваної мови, що не може не вести до втрати етнічної самобутності спільноти, оскільки саме мова індивідуалізує як окремі особи, так і національний загал. Крім того, зникнення хоч би однієї мови (а кожна мова є повною, «глибоко відмінною системою прийомів мислення») вело б до втрати загальнолюдською культурою цілої групи зв'язаних саме з нею мислительних процесів, а в результаті заміни «відмінності мов однією загальнолюдською» людство зазнало б «зниження рівня думки». Бо загальнолюдська культура, за Потебнею, є інтегративним продуктом різних нац. культур, існує через їх взаємодію.

Основні твори: "Эстетика и поэтика. - М.: Искусство, 1976; Про деякі символи у слов'янській народній поезії" (1860); "Думка і мова" (1862); "Про зв'язок деяких уявлень у мові" (1864); "Про долю і споріднені з нею істоти" (1867); "Пояснення малоросійських та споріднених народних пісень". У 2 т. (1883, 1889); "Із нотаток з російської граматики". Т. 1, 2 (1888), т. 3 (1894); "Психологія поетичного і прозового мислення" (1910) та ін.

Висновки. Отже, підсумовуючи, можемо констатувати, що демократична організація суспільства передбачає вільний вияв філософією властивого їй потенціалу як необхідну умову забезпечення духовної і соціальної різноманітності. Це потребує розвиненої філософії й мусить культивувати філософську культуру, якщо прагне зберегти й посилити свою життєздатність. І філософський спадок О.О. Потебні є величезним пластом для досліджень.

Європейський рівень і світове значення зробленого О.О. Потебнею у галузі філософії мови, мовознавства, психолінгвістики не викликає сумнівів. Проте й сьогодні не зайвим буде нагадати, що феномен мови і мовлення, як власне, і психологія художньої творчості, дослідженню яких була присвячена наукова діяльність видатного українського вченого протягом життя, залишається й надалі тією методологічною висотою, що її лише належить підкорити сучасному науковцеві.

Ключові слова: філософія мови, філософсько-методологічні орієнтири, філософське осмислення, психологія, естетика, мовлення, мислення, художня творчість, митець.